

Torah from Around the World

---

*De Eeuwige zal macht aan zijn volk verlenen,
de Eeuwige zal zijn volk zegenen met vrede.*

Tehilliem 29:11

Sjabbat 18 mei 2024/10 Ijar 5784, Emor, Wajikra/Leviticus 21:1 - 24:23

Tanach blz. 241 - 250

Haftara: II Kronieken/II Divree Hajamiem 30:1 - 21

Tanach blz. 1814 - 1816

Vertaler: Thea Koster

Commentaar: **Rabbin Jonathan Sacks** was bij leven opperrabbin van het Verenigd Koninkrijk.

[Oorspronkelijke Engelse tekst](#)

Hoogtijdagen

De sidra Emor bevat een hoofdstuk gewijd aan de feestdagen van het Joodse jaar. Er zijn vijf van dergelijke passages in de Tora. Twee ervan, beide in het boek Sjemot (Sjemot 23:14-17; Sjemot 34:18, 22-23), zijn erg kort. Ze hebben alleen betrekking op de drie pelgrimsfeesten, Pesach, Sjavoet en Soekot. Ze specificeren niet hun data, maar alleen hun ruwe positie in het landbouwjaar.

Ze vermelden ook niet de specifieke opdrachten die verband houden met de feestdagen.

Dit laat nog drie andere verhalen wat betreft de feestdagen over, de eerste in onze sidra, een tweede in Bemidbar 28-29, en de derde in Dewariem 16. Wat opvalt is hoe verschillend ze zijn. Dit is niet, zoals critici beweren, omdat de Tora een samengesteld document is, maar eerder omdat het onderwerp vanuit meerdere gezichtspunten wordt benaderd - dat kenmerkt de denkwijze van de Tora - in zijn algemeenheid.

Het lange gedeelte over de feestdagen in Bemidbar is geheel gewijd aan de speciale extra offers [de moesaf] die op heilige dagen worden gebracht, waaronder Sjabbat en Rosj Chodesj. Een herinnering hieraan wordt bewaard in de Moesaf-gebeden voor deze dagen. Dit zijn heilige tijden vanuit het perspectief van de Tabernakel, de Tempel en later de synagoge.

Het verhaal in Dewariem gaat over de samenleving. Mosje vertelde aan het einde van zijn leven aan de volgende generatie waar ze vandaan kwamen, waar ze naartoe gingen en wat voor soort samenleving ze moesten opbouwen. Die zou het tegenovergestelde zijn van Egypte. Ze zou streven naar gerechtigheid, vrijheid en menselijke waardigheid.

Een van de belangrijkste thema's van Dewariem is de pregnante nadruk op de centralisatie van de eredienst op de plaats die God zal kiezen, wat Jeruzalem bleek te zijn. De eenheid van God zou worden weerspiegeld in de eenheid van de natie, iets dat niet zou kunnen worden bereikt als elke stam zijn eigen tempel, heiligdom of altaar had. Dat is de reden waarom Dewariem, als het om de feestdagen gaat, alleen spreekt over Pesach, Sjavoet en Soekot, en niet over Rosj Hasjana of Jom Kipoer, omdat alleen op deze drie de plicht van *Alija le-regel* bestond, een pelgrimstocht naar de tempel.

Even belangrijk is de focus van Dewariem – die nergens anders te vinden is – op sociale inclusie: “... samen met uw zonen en dochters, uw slaven en slavinnen, en de Levieten, de vreemdelingen, de weduwe en de wezen die bij u in de stad wonen.” Dewariem gaat minder over individuele spiritualiteit dan over de soort samenleving die de aanwezigheid van God eert door onze medemens te eren, vooral degenen aan de rand van de samenleving. Het idee dat we God kunnen dienen terwijl we onverschillig of afwijzend tegenover onze medemens staan, is volkomen vreemd aan de visie van Deuteronomium.

Dan blijft Emor over, het verhaal in de sidra van deze week. Het is ook onderscheidend. In tegenstelling tot de passages uit Sjmot en Dewariem

omvat het ook Rosj Hasjana en Jom Kipoer. Het vertelt ons ook over de specifieke mitswot van de feestdagen, met name Soekot: het is de enige plaats waar de Tora de *arba miniem* noemt, de “vier soorten”, en het gebod om in een soeka te leven.

Het heeft echter verschillende structurele eigenaardigheden. Het meest opvallende is het feit dat sjabbat in de lijst van feestdagen wordt opgenomen. Op zich zou dit niet vreemd zijn. Sjabbat is tenslotte een van de heilige dagen. Wat vreemd is, is de manier waarop er over sjabbat wordt gesproken:

De Eeuwige zei tegen Mosje: ‘Zeg tegen de Jilsraëlieten: “Dit zijn de hoogtijdagen [mo’adee] van de Eeuwige, die moeten jullie uitroepen [tikre’oe] tot heilige bijeenkomsten [mikra’ee kodesj]. Dit zijn mijn hoogtijdagen [mo’adai]. Zes dagen kun je werken, maar de zevende dag is het sjabbat, een dag van volstreekte rust, een dag van heilige samenkomst [mikra kodesj]. Je mag die dag geen werk doen; waar je ook woont, het moet een rustdag zijn die aan de Eeuwige gewijd is.’ (Wajikra 23:1–3)

Dan volgt een alinea-einde, waarna de hele passage opnieuw lijkt te beginnen:

Dit zijn de hoogtijdagen van Eeuwige, de heilige bijeenkomsten [mikra'ee kodesj] die u moet uitroepen [tikre'oe], elk op de aangewezen tijd [be-mo'adam]. (Wajikra 23:4)

Deze structuur, met zijn twee beginpunten, bracht de commentatoren in verwarring. Nog raadselachtiger was het feit dat de Tora de sjabbat hier een *mo'ed*, een vastgestelde tijd, en een *mikra kodesj*, een heilige bijeenkomst lijkt te noemen, wat nergens anders gebeurt. Zoals Rasji het zegt: “Wat heeft de sjabbat met de feestdagen te maken?” De feestdagen vinden jaarlijks plaats, de Sjabbat wekelijks. De feestdagen zijn afhankelijk van de kalender die is vastgesteld door het Bet Din. Dat is de betekenis van de zinsnede: “Jullie moeten de heilige bijeenkomsten op hun aangewezen tijden uitroepen.” De sjabbat is echter niet afhankelijk van enige handeling van het Bet Din en is onafhankelijk van zowel de zonne- als de maankalender. De heiligheid ervan komt rechtstreeks van God en van de dageraad van de schepping. Het lijkt zinloos om deze twee onder één noemer te brengen. De sjabbat is één ding, *mo'adiem* en *mikra'ee kodesj* zijn iets anders. Dus wat verbindt de twee?

Rasji vertelt ons dat deze tekst de heiligheid van de feestdagen probeert te benadrukken. “Wie de feestdagen ontheiligt, is alsof hij de sjabbat heeft ontheiligd, en wie de feestdagen viert, is alsof hij de sjabbat heeft gevierd.” Het punt dat Rasji maakt is dat we ons kunnen voorstellen dat iemand zegt dat hij

de sjabbat respecteert omdat die door God is gegeven, maar dat de feestdagen van een totaal mindere heiligheid zijn, in de eerste plaats omdat ons bepaalde soorten werk is toegestaan, zoals koken en dragen. En ten tweede omdat ze afhankelijk zijn van een menselijke daad van het vaststellen van de kalender. Het opnemen van de sjabbat onder de feestdagen is bedoeld om dit soort redeneringen teniet te doen.

De Ramban biedt een heel andere verklaring. De sjabbat is bepaald vóór de feestdagen, net zoals het is vastgelegd vóór de instructies van Mosje aan het volk om te beginnen met de bouw van het Heiligdom, om ons te vertellen dat net zoals het gebod om het Heiligdom te bouwen de sjabbat niet terzijde schuift, het vieren van de feestdagen niet boven de sjabbat gaat. Dus hoewel we misschien koken en dragen op feestdagen, mogen we dat niet doen als een feestdag op sjabbat valt.

Veruit de meest radicale verklaring werd gegeven door de Gaon van Vilna. Volgens hem zijn de woorden “Zes dagen kun je werken, maar de zevende dag is het sjabbat, een dag van volstrekte rust” niet van toepassing op de dagen van de week, maar op de dagen van het jaar. Er zijn zeven heilige dagen gespecificeerd in onze sidra: de eerste en de zevende dag van Pesach, één dag van Shavoet, Rosj Hasjana, Jom Kipoer, de eerste dag van Soekot en Sjemini Atzeret. Op zes ervan mogen we wat werk doen, zoals koken en dragen, maar op de zevende, Jom Kipoer, mogen we dat niet doen, omdat het een “dag van volstrekte rust” is (zie vers 32). De Tora gebruikt twee verschillende uitdrukkingen voor het verbod van werk op feestdagen in het algemeen en op de “zevende dag”. Op de feestdagen is *melechot avoda* verboden (“belastend of slaafs werk”), terwijl op de zevende dag *melacha* verboden is, “elk werk”, ook al is het niet belastend. Jom Kipoer is dus voor het jaar wat de sjabbat is voor de week.

De lezing van de Vilna Gaon laat ons iets anders zien: die heilige tijd is gebaseerd op wat ik (in de inleiding tot de Siddur) *fractals* heb genoemd: hetzelfde patroon op verschillende niveaus van grootte. Dus de structuur van de week – zes dagen werken gevolgd door een zevende die heilig is – wordt weerspiegeld in de structuur van het jaar – zes dagen van mindere heiligheid plus een zevende, Jom Kipoer, van allerhoogste heiligheid. Zoals we twee hoofdstukken later (in Wajikra 25) zullen zien, verschijnt hetzelfde patroon op een zelfs nog grotere schaal: zes gewone jaren gevolgd door het jaar van Sjemieta, ‘vrijlating’.

Overal waar de Tora de dimensie van heiligheid wil benadrukken (het woord *kodesj* komt maar liefst twaalf keer voor in Wajikra 23), maakt zij systematisch

gebruik van het getal en het concept van zeven. Er staan dus niet alleen zeven heilige dagen op de jaarkalender. Er zijn ook zeven paragrafen in het hoofdstuk. Het woord “zeven” of “zevende” komt herhaaldelijk voor (achttien keer), net als het woord voor de zevende dag, sjabbat, in een van zijn vormen (vijftien keer). Het woord ‘oogst’ komt zeven keer voor.

Het lijkt mij echter dat Wajikra 23 ook een ander verhaal vertelt – een diep spiritueel verhaal. Denk eens aan ons betoog (gemaakt door Jehoeda Halevi en Ibn Ezra) dat bijna de hele veertig hoofdstukken tussen Sjemot 24 en Wajikra 25 een uitweiding zijn, die tot stand kwam omdat Mosje betoogde dat het volk God nodig had om dichtbij te zijn. Ze wilden Hem niet alleen op de top van de berg ontmoeten, maar ook midden in het kamp; niet alleen als een angstaanjagende macht die imperia omverwerpt en de zee splijt, maar ook als een constante aanwezigheid in hun leven. Dat was de reden waarom God de Jisraëlieten het Heiligdom gaf (Sjemot 25-40) en de dienst ervan (d.w.z. het boek Wajikra als geheel).

Dat is de reden waarom de lijst met de feestdagen in Wajikra niet de sociale dimensie benadrukt die we in Dewariem aantreffen, of de offerdimensie die we in Bemidbar vinden, maar eerder de spirituele dimensie van ontmoeting, nabijheid, de ontmoeting van het menselijke en het goddelijke. Dit verklaart waarom we in dit hoofdstuk meer dan in enig ander hoofdstuk twee sleutelwoorden vinden. De een is *mo'ed*, de ander is *mikra kodesj*, en beide zijn dieper dan ze lijken.

Het woord *mo'ed* betekent niet alleen ‘afgesproken tijd’. We vinden hetzelfde woord in de zinsnede *ohel mo'ed*, wat “tent van ontmoeting” betekent. Als de *ohel mo'ed* de plaats was waar de mens en God elkaar ontmoetten, dan zijn de *mo'adiem* in ons hoofdstuk de momenten waarop wij en God elkaar ontmoeten. Dit idee wordt op prachtige wijze tot uitdrukking gebracht in de laatste regel van het mystieke lied dat we op sjabbat zingen, Jedid Nefesj: ‘Haast je, geliefden, want de afgesproken tijd [mo'ed] is gekomen.’ *Mo'ed* betekent hier een rendez-vous – een afspraak tussen geliefden om elkaar op een bepaalde tijd en plaats te ontmoeten.

De zinsnede *mikra kodesj* heeft dezelfde wortel als het woord dat het hele boek zijn naam geeft: Wajikra, wat ‘in liefde opgeroepen worden’ betekent. Een *mikra kodesj* is niet zomaar een heilige dag. Het is een ontmoeting waartoe wij in genegenheid zijn geroepen door iemand die ons dichtbij houdt.

Een groot deel van het boek Wajikra gaat over de heiligheid van de plaats, het Heiligdom. Een deel ervan gaat over de heiligheid van mensen, de Kohaniem,

de priesters en Jisraël als geheel, als 'een koninkrijk van priesters'. In hoofdstuk 23 gaat de Tora over de heiligheid van de tijd en de tijden van heiligheid.

We zijn spirituele wezens, maar we zijn ook fysieke wezens. We kunnen niet altijd geestelijk en dicht bij God zijn. Daarom bestaat er zowel een wereldlijke als een heilige tijd. Maar één op de zeven dagen stoppen we met werken en treden we in de aanwezigheid van de God van de schepping. Op bepaalde dagen van het jaar, de feestdagen, vieren we de God van de geschiedenis. De heiligheid van de sjabbat wordt alleen door God bepaald, omdat alleen Hij het universum heeft geschapen. De heiligheid van de feestdagen wordt gedeeltelijk door ons bepaald (d.w.z. door het vaststellen van de kalender), omdat de geschiedenis een partnerschap is tussen ons en God. Maar in twee opzichten zijn ze hetzelfde. Het zijn beide momenten van ontmoeting [mo'ed], en het zijn beide momenten waarop we ons geroepen, opgeroepen en uitgenodigd voelen als Gods gasten [mikra kodesj].

We kunnen niet altijd spiritueel zijn. God heeft ons een materiële wereld gegeven waarmee we ons kunnen bezighouden. Maar op de zevende dag van de week, en (oorspronkelijk) zeven dagen in het jaar, geeft God ons speciale tijd waarin we de nabijheid van de Sjechina voelen en ons baden in de glans van Gods liefde.